

علمی-پژوهشی

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال هشتم، شماره سوم، پیاپی (۲۶)، پاییز ۱۳۹۳

تاریخ دریافت: ۹۲/۹/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۳/۵/۱

صص ۱۲۲ ° ۱۰۳

بررسی مقایسه‌ای نگرش معلمان مقطع دبیرستان و مدرسان حوزه علمیه مرد نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی: شهر شیراز)

حلیمه عنایت^۱، مهدی مسیحی کوشکساری^۲

چکیده

یکی از مهمترین موضوع‌های قرن نوزدهم و بیستم که در دنیا رخ داده افزایش جمعیت با توجه به بالا رفتن سطح بهداشت جهان است. این افزایش امروزه در کشورهای توسعه یافته کنترل شده است، اما برای کشورهای در حال توسعه به عنوان مشکلی اساسی مطرح شده که پژوهش حاضر در پی بررسی مقایسه‌ای نگرش دو گروه مدرسان حوزه و دبیران مرد نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده است. این مطالعه با روش پیمایشی با ابزار پرسشنامه و با نمونه ۴۸۵ نفر، بر روی ۳۲۵ نفر دبیر و ۱۶۰ نفر مدرس حوزه مرد در شهر شیراز صورت گرفت. چهار چوب نظری مورد استفاده در این بررسی، ترکیبی از نظریه کنش اجتماعی پارسونز و نظریه

henayat@rose.shirazu.ac.ir

۱- دانشیار بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)

۲- کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز

مبادله است. بر اساس یافته‌های این پژوهش بین شغل پاسخگویان و سه بعد نگرش رابطه وجود دارد که بیانگر تفاوت معنادار بین نگرش دو گروه مورد مطالعه نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده است. همچنین رابطه‌ای معنادار بین میزان درآمد با ابعاد نگرش مشاهده شده است.

واژه‌های کلیدی: مشارکت در برنامه تنظیم خانواده، نگرش، مردان، حوزه علمیه، دبیر، پارسونز.

مقدمه

در چند دهه اخیر مسأله رشد جمعیت جهان که قسمت عمده آن مربوط به کشورهای در حال توسعه مانند ایران است توجه محافل مختلف ملی و بین‌المللی را به خود جلب کرده است. جمعیت ایران در طی مدت ۹۳ سال حدوداً ۶ برابر شده است و اگر این رشد هم چنان ادامه یابد در طی ۲۵ سال آینده در مقام ۱۵ کشورهای پرجمعیت دنیا با ۱۵۲ میلیون نفر خواهد بود. در حالی که بیشتر از نیمی از جمعیت کشور زیر ۲۰ سال است خط و مشی‌های کنترل حداقل تا ۱۵ سال آینده لازم و ضروری است (حسینی، ۱۳۷۹: ۴۷ و ۴۶). امروزه برنامه‌های کنترل جمعیت و تحدید موالید در جوامعی مطرح می‌گردند که با برنامه‌های انفجار جمعیت و بیش جمعیت نسبی برخوردار هستند (حسینی، ۱۳۷۹: ۱۵۳). علم و دانش مفهومی است که چگونگی هویت هر فرهنگ در برخورد با آن شکل می‌گیرد. در اسلام علم توحید در مرکز همه ارزش‌ها قرار گرفت در فرهنگ غرب علم تجربی و طبیعی رمز اقتدار، توسعه و پیشرفت، بلکه ویژگی منحصر به فرد تمدن بشریت محسوب شد (پارسانیا، ۱۳۸۲: ۱۹۳). حوزه و دانشگاه دو نهاد علمی-فرهنگی اند که هر یک قلمرو جداگانه و ویژه خود را دارند و هویت هیچ یک از این دو را نمی‌توان به دیگری تحویل کرد (احسان، ۱۳۸۲: ۲۶۳). بین کسانی که جنبه‌های حوزوی در آنها غلبه دارد با کسانی که با علوم جدید آشنا هستند تفاوت وجود دارد. دیدگاه دسته اول بیشتر نظریه واقعیت غیب دارد و دیدگاه دسته دوم بیشتر به واقعیت مشهود می‌پردازد (میرباقری، ۱۳۸۳: ۲۳۷).

با در نظر گرفتن اهمیت مسأله تنظیم خانواده، لزوم برنامه ریزیهای دقیق به ویژه در

کشورهای در حال توسعه، به جهت پیشرفت اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی اهمیت می‌یابد و ضرورت انجام تحقیقاتی در زمینه آگاهی و عملکرد مردان متأهل خصوصاً مدرسان حوزه و دبیران با توجه به اینکه آنها در امر آموزش فعالیت دارند، نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده احساس می‌شود. حال با در نظر گرفتن موارد مذکور سوالی که پیش می‌آید این است که نگرش مدرسان حوزه و دبیران مرد نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده چگونه است و این نگرش چه رابطه‌ای با عوامل اجتماعی دارد.

اهداف تحقیق

مطالعه کنونی اهداف کلی زیر را دنبال می‌کند:

۱- بررسی مقایسه‌ای نگرش مدرسان حوزه و معلمان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده.

۲- مشخص نمودن رابطه عوامل اجتماعی با نگرش پاسخگویان.

مطالعات پیشین مطالعات پیشین

موضوع تنظیم خانواده، هم در ایران و هم در سطح پژوهش‌های بین‌المللی موضوعی مهم بشمار می‌آید و پژوهش‌های زیادی درباره آن انجام گرفته است. پژوهش جعفری و همکاران (۱۳۸۱) با عنوان «بررسی تاثیر آموزش بر آگاهی مردان در مورد تنظیم خانواده در بردآباد نشان می‌دهد که آموزش می‌تواند در آگاهی مردان در مورد تنظیم خانواده نقش موثری داشته باشد، ولایی و همکارانش (۱۳۸۱) با عنوان «بررسی میزان مشارکت مردان در برنامه‌های تنظیم خانواده» به این نتیجه رسیدند که میزان مشارکت مردان در برنامه‌های تنظیم خانواده در حد قابل قبول بوده، اما استفاده از روش‌های زنانه کماکان بیشتر از روش‌های مردانه است، نجفی و همکاران (۱۳۸۱) با عنوان «بررسی تأثیر برنامه مشاوره گروهی با زنان بر میزان آگاهی، نگرش و عملکرد مردان در زمینه تنظیم خانواده در مراکز بهداشتی، درمانی منتخب شهر زاهدان، سال ۱۳۸۱» نیز دریافتند که اجرای برنامه مشاوره گروهی با زنان به منظور جلب مشارکت مردان در زمینه تنظیم خانواده کارآیی دارد و می‌توان از آن در مراکز بهداشتی - درمانی استفاده

نمود. مطالعه امینی و فلاحی (۱۳۸۴) با عنوان «ضریب تبدیل سال-زوج تحت پوشش برای دو روش پیشگیری از بارداری کاندوم و وازکتومی در جهرم (۱۳۸۲)» نیز نشان می‌دهد که باید وازکتومی در سنین پایین‌تری انجام پذیرد تا محافظت کاملتری را ایجاد کند، پژوهش نان بخش و همکاران (۱۳۸۶) با عنوان «بررسی مشخصه‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی و میزان آگاهی و نگرش مردان داوطلب انجام وازکتومی در زمینه تنظیم خانواده در شهرستان ارومیه» به این نتیجه رسیدند که با افزایش سواد و میزان آگاهی مردان در زمینه تنظیم خانواده می‌توان موجبات مشارکت بیشتر مردان را در کنترل جمعیت فراهم کرد، نتایج مطالعه افشانی و همکاران (۱۳۸۷) در شهر یزد نیز نشان می‌دهد که میزان نوگرایی، میزان دینداری، میزان درآمد و میزان تحصیلات با تنظیم خانواده و کنترل باروری مرتبط است، پژوهش امیری با همکاری کسائیان (۱۳۸۸) با عنوان «بررسی آگاهی و نگرش ارایه دهنده‌گان خدمات تنظیم خانواده در زمینه روش‌های پیشگیری از بارداری» به این نتیجه رسیدند که برگزاری کلاس‌های آموزشی در زمینه تنظیم خانواده برای کلیه رده‌های ارایه کننده خدمات می‌تواند کمک شایانی در ارتقای برنامه‌های بهداشت داشته باشد، پژوهش پارسی‌نیا و همکاران (۱۳۸۸) با عنوان «بررسی مقایسه‌ای تاثیر آموزش درس تنظیم خانواده در آگاهی و نگرش دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج نسبت به تنظیم خانواده» به این نتیجه رسیدند که حتی با برنامه‌های آموزشی کوتاه مدت امکان تغییر نگرش‌های بهداشتی افراد وجود دارد و پژوهش می‌شرا^۱ (۲۰۰۴) با عنوان «تفاوت‌های مسلمانان و غیر مسلمانان در باروری و تنظیم خانواده در هند با هدف شناخت دلایل استفاده کمتر از وسایل پیشگیری و باروری بالا در بین مسلمانان نسبت به غیر مسلمانان در هند» به این نتیجه رسیدند که عوامل اقتصادی^۰ اجتماعی سطح پایین استفاده از تنظیم خانواده و باروری بالاتر مسلمانان را تبیین نمی‌کند، پژوهش دروسی^۲ و همکاران (۲۰۰۴) با عنوان «آگاهی مشارکت کنندگان به چه میزان برنامه‌های تنظیم خانواده را بهبود می‌بخشد؟» را با توجه به داده‌های جمعیتی و بهداشت سلامت ۱۹۹۸ در کنیا» به این نتیجه رسیدند که زنان نگرش مثبتی دارند اما در عمل نگرششان نسبت به این برنامه‌ها منفی است،

1 Mishra

2 Derose

پژوهش الاوپو و اکدار^۱ (۲۰۰۶) با عنوان «عقاید مردان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده در شهرهای سنتی، برای مثال شهر ایلورین نیجریه» به این نتیجه رسیدند که در میان مردان در خصوص برنامه‌های تنظیم خانواده اختلاف وجود دارد که از جمله دلایل آن مذهب مردم، اندازه خانواده‌های فعلی و سطحی از تعلیم و تربیت است، پژوهش المولا^۲ (۲۰۰۷) با عنوان «شناخت، نگرش و عمل شوهران نسبت به تنظیم خانواده مدرن در موکالا، یمن» به این نتیجه رسیدند که مردان بطور کلی نگرش مثبتی نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده دارند، پژوهش وارما و روحینی^۳ (۲۰۰۸) با عنوان «عقاید زوجین در خصوص تنظیم خانواده: مطالعه‌ای در میان مردان و زنان ازدواج کرده در اجتماعات روستایی در وست گوداواری دیستریکت، آندرا پرادیش، روی داده‌های باروری» به این نتیجه رسیدند که نیاز به تغییر در وسایل جلوگیری است، از جمله پژوهش‌های خارجی است که در زمینه تنظیم خانواده انجام شده است و مشابهت‌های زیادی با مطالعات داخلی دارند، اما در نقد هر دودسته از مطالعات می‌توان گفت که به نقش مذهب با توجه به اهمیت آن خصوصاً در ایران توجه نشده است.

نظریات بررسی شده

بر اساس نظریه انتقال جمعیت تعداد جمعیت قبل از عصر حاضر از تعادل میزان زیاد موالید و مرگ و میر برقرار و حفظ گردیده است. اثرات بهبود وضع تغذیه و توسعه اقدامات بهداشتی میزان مرگ و میر را تقلیل داده در حالیکه میزان باروری بالا باقی مانده که به سبب این عدم تعادل رشد جمعیت سرعت پیدا کرده است. سپس شهرنشینی همراه با مراحل رشد صنعتی شدن، کوچکتر شدن بعد خانواده‌ها را موجب شده و میزان موالید تقلیل یافته و تعادل باروری با میزان مرگ و میر در سطح پایین برقرار شده است (ناتستین، ۱۹۷۳: ۵۷).

در نظریه‌های اقتصادی، نیاز برآورده نشده برحسب خصوصیات اقتصادی و کارکرد فرزندان توضیح داده شده که بطور کلی می‌توان گفت نگرش و رفتار والدین، خانواده شوهر و بستگان می‌تواند تا حدود بسیاری نیاز برآورده نشده را مشخص کند (تودارو، ۱۳۷۰: ۷۷).

1 Olawepo and Okedare

2 Almuallm

3 Varma and Rohini

موضوع محوری نظریه جریان ثروت بین نسلی بر مفهوم تقاضای اقتصادی برای کودکان مطابق با ایده‌ها و ارزش‌های فرهنگی غرب که منجر به کاهش آن تقاضا می‌شود بنا شده است. این نظریه علل کاهش باروری را در جریان ثروت از نسل‌های سالمندتر به کودکان می‌داند (کلین و ویلسون، ۱۹۸۷: ۸۳).

دیدگاه اشاعه و نوآوری فرهنگی معتقد است که اشاعه یک نوآوری نیاز به این دارد که مردم براین عقیده پابرجا باشند که می‌توانند تسلط و کنترل روی زندگی خود داشته باشند و اگر این امر محقق شود در واقع جوهر و اساس مدل انتخاب عقلانی که اساس دیدگاه انتقال باروریست فراهم شده است (ویکز، ۱۹۹۹: ۱۹۵).

چهار چوب نظری تحقیق

با توجه به اینکه هدف از این مطالعه سنجش رابطه میان عوامل اجتماعی و فرهنگی با نگرش معلمان مقطع دبیرستان و مدرسان حوزه نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده و مقایسه بین این دو گروه است، نظریه‌ای که به عنوان چهارچوب نظری برای این بررسی در نظر گرفته شده است، ترکیبی از نظریه اجتماعی تالکوت پارسونز و نظریه مبادله است و به نظر می‌رسد ترکیبی از دو نظریه فوق‌قادر به تبیین متغیرهای مورد نظر این مطالعه است.

پارسونز رفتارها را حاصل پایگاه و نقش اجتماعی فرد در جامعه می‌داند، کنش بر خلاف رفتار اساساً ارادی است و فرد در انجام دادن و انجام ندادن آن آزاد و مختار است. از دیدگاه پارسونز کنشهای اجتماعی تحت تاثیر چهار خرده نظام عمل می‌کنند: ۱- نهاد دین ۲- نهاد حقوقی ۳- نهاد اقتصادی ۴- نهاد سیاسی

به اعتقاد او تشخیص علیت اجتماعی بسیار پیچیده است، چرا که تمامی نهادها با هم عمل می‌کنند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند، یعنی زنجیره‌ای از علتها وجود دارد (توسلی، ۱۳۸۷: ۲۳۵ و ۲۳۴).

اجتماع جامعه‌ای که از سوی جامعه‌شناسان به عنوان یک نظام کنش مورد مطالعه قرار گرفته از استقلال نسبی برخوردار است، در عین حال اجتماع جامعه‌ای یک سیستم باز است که با محیط خود ارتباط متقابل دارد. یعنی با سه نظام اقتصاد، شکل حکومت و نهادهای اجتماعی

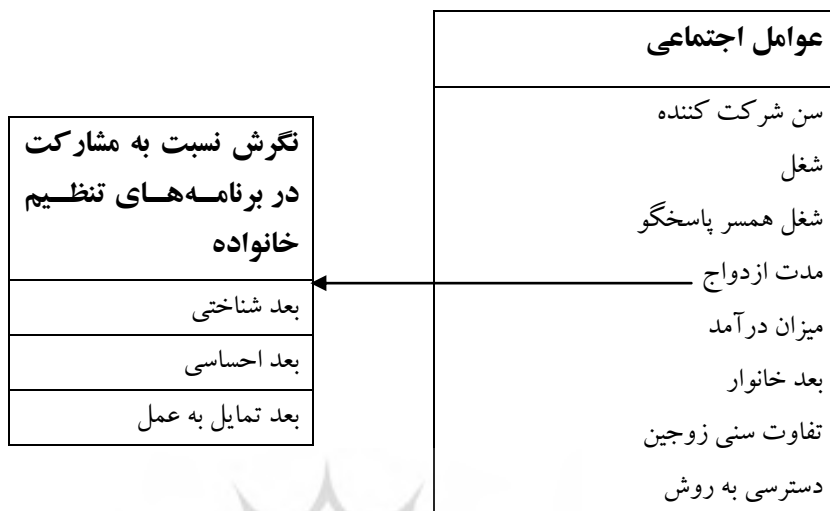
شده که همسایگان بدون واسطه آن هستند در ارتباط دائمی است. میان تمامی این چهار نظام شبکه پیچیده‌ای از مبادله وجود دارد.

به نظر پارسونز اولاً هر یک از نظامها از هر سه نظام دیگر آنچه را که برای تداوم کارکردش حیاتی است (داده‌ها) دریافت و در عوض فرآورده‌های فعالیت خودش را در اختیار آنها قرار می‌دهد. به عقیده وی میان هر دو نظام مفروض، همواره مبادله دوگانه‌ای وجود دارد: نخست مبادله عوامل تولید و دوم مبادله فرآورده‌های تولیدی یا تولیدات. ثانیاً پارسونز بر اهمیت نظری مبادله و واسطه مبادله برای چنین نظامی تاکید می‌کند (توسلی، ۱۳۸۷: ۲۴۷).

در نظریه مبادله هر اندازه نتیجه عمل یک شخص برای او با ارزش تر باشد به همان اندازه علاقه وی نسبت به تدارک آن عمل بیشتر می‌شود، تغییر ارزش ممکن است مثبت باشد یا منفی، نتایج اعمال شخص که برای او نتیجه مثبت دارند پاداش، و نتایج اعمالی که منفی هستند تنبیه می‌نامند (توسلی، ۱۳۸۷: ۳۹۶). در حالی که در نظریه کنش پارسونز عناصر تشکیل دهنده نقشها در کنشهای متقابل را شامل انتظارات، هنجارها و تضمین‌ها (پاداش و تنبیه) می‌داند و منظورش از انتظارات این است که فرد از دیگری انتظار دارد که در موقعیتی خاص به این یا آن صورت رفتار کند و متقابلاً می‌داند که دیگری نیز از او چنین انتظاری دارد و همچنین فرض می‌کند که یکسری از ارزشها و هنجارها وجود دارند که رفتار افراد را تحت کنترل در آورده و در صورت اینکه افراد نتوانند انتظارات متقابل را برآورده کنند با ضمانتهای اجرایی یا همان نظام پاداش و تنبیه مواجه خواهند شد (توسلی، ۱۳۸۰: ۱۹۱).

پارسونز حلقه گسترده کنش متقابل و مبادله را با عنوان پویایی تعادل اجتماعی مورد بحث قرار می‌دهد. منظور وی از این عبارت و عنوان به ظاهر چند وجهی تاکید بر این است که یک جامعه نیز درست همانند نظام‌های کنش، پدیده‌ای زنده، متحرک و تحول پذیر است و دگرگونی نیز به اندازه کنش متقابل بخشی از ماهیت آن است. در این معنی دگرگونی دو شکل پیدا می‌کند: نخست مبادله به خودی خود و دوم زنجیره پایان ناپذیر پیدا کردن راه‌های انطباق و تجدید انطباق با توجه به کاستی‌ها و ضایعاتی که همراه با مبادله پدید می‌آید (توسلی، ۱۳۸۷: ۲۵۱).

مدل نظری تحقیق

فرضیات تحقیق

- ۱- به نظر می‌رسد بین سن و نگرش شرکت کنندگان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده و ابعاد آن رابطه وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد بین شغل افراد و نگرش شرکت کنندگان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد بین شغل همسر و نگرش شرکت کنندگان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد بین مدت ازدواج شرکت کنندگان و نگرش آنها نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد بین میزان درآمد شرکت کنندگان و نگرش آنها نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.
- ۶- به نظر می‌رسد بین دسترسی به روش و نگرش شرکت کنندگان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.

۷- به نظر می‌رسد بین تفاوت سنی و نگرش آنها نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.

۸- به نظر می‌رسد بین دسترسی به روش و نگرش شرکت کنندگان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

در این مطالعه از روش پیمایشی استفاده شده است. جهت جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه که ساده‌ترین و رایج‌ترین راه تهیه ماتریس داده‌های ساختمانده بوده استفاده شده است. نمونه مورد مطالعه شامل دو گروه دبیران و مدرسان حوزه است، براساس اطلاعات اداره کل آموزش و پرورش استان تعداد دبیران مرد ۲۰۹۷ نفر هستند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۵ نفر از آنها انتخاب و در مورد گروه دوم با توجه به اطلاعات مرکز نمایندگی حوزه علمیه قم در شهر شیراز تعداد ۱۶۰ نفر مدرس حوزه هستند که تمام شماری در مورد آنها صورت گرفته و در مجموع کل نمونه ۴۸۵ نفر هستند و همچنین از نرم افزار SPSS برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های به دست آمده از این مطالعه در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد بررسی قرار گرفته است یافته‌ها در بخش توصیفی نشان می‌دهد که از میان کل پاسخگویان مورد مطالعه (۴۵۸ نفر)، ۶۷ درصد دبیران دبیرستان و ۳۳ درصد مدرسان حوزه تشکیل می‌داند. میانگین سطح درآمد پاسخگویان در حدود ۵۶۰ هزار تومان و حداقل و حداکثر درآمد ماهیانه به ترتیب ۱۲۰ هزار تومان و ۲/۵ میلیون تومان است. ۶۸/۷ درصد از همسران پاسخگویان خانه دار بوده و ۳۱/۳ درصد بقیه هم شاغل بوده‌اند.

اکثریت پاسخگویان در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال واقع شده‌اند، به لحاظ بعد خانوار پاسخگویان، بیشتر آنها (۶۸/۲) درصد دارای خانواده‌های ۳ و ۴ نفری بوده‌اند. تفاوت سنی اغلب پاسخگویان (۲۰۶ نفر) با همسرانشان ۴ تا ۶ سال و ۱۱۸ نفر، ۷ تا ۱۰ سال، ۹۸ نفر ۱ تا ۳

سال، ۱۸ نفر همسال و بقیه بالاتر از ۱۱ سال بوده است. همچنین بر حسب مدت ازدواج تعداد ۱۳۶ نفر ۱ تا ۵ سال، تعداد ۱۱۹ نفر ۶ تا ۱۰ سال ۱۰۸ نفر ۱۱ تا ۱۷ سال و بقیه بالای ۱۷ سال از ازدواجشان گذشته است. متغیر وابسته در این مطالعه نگرش مردان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده است که در سه بعد شناختی، احساسی و تمایل به عمل سنجیده شده است. جدول شماره یک نمایانگر توزیع فراوانی و درصد نگرش کلی پاسخگویان است که بیشترین درصد (۷۱/۳۴) متعلق به کسانی است که نگرشی متوسط نسبت به این برنامه‌ها داشته‌اند.

جدول شماره ۱- توزیع فراوانی و درصد نگرش کلی پاسخگویان

نگرش کلی	فراوانی	درصد
ضعیف	۷۵	۱۵/۴۶
متوسط	۳۴۶	۷۱/۳۴
بالا	۶۴	۱۳/۲۰
جمع	۴۸۵	٪۱۰۰

جدول شماره ۲ نشانگر رابطه بین سن پاسخگویان و ابعاد تمایل به عمل و شناختی نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده است که رابطه در سطح ۹۹ درصد معنادار است. این رابطه‌ای با بعد تمایل به عمل معکوس و با بعد شناختی رابطه مستقیم است، اما با بعد احساسی و نگرش کلی معنادار نیست که پژوهش جعفری و همکاران (۱۳۸۱) تایید کننده این نتیجه است که این به علت تاثیراتی است که پاسخگویان از محیط دریافت می‌کنند.

جدول شماره: ۲- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر سن پاسخگو

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معنی داری
تمایل به عمل	۰/۱۶۳	۰/۰۲۷	۰/۰۲۵	۴/۳۹۰	-۰/۰۸۵	-۰/۰۱۶۳	-۳/۶۲۸	۱۳/۱۶۱	۰/۰۰۰
شناختی	۰/۲۴۴	۰/۰۶۰	۰/۰۵۸	۵/۰۵۱	۰/۱۵۰	۰/۲۴۴	۵/۵۳۶	۳۰/۶۴۵	۰/۰۰۰
احساسی	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰	-۰/۰۰۲	۶/۴۶۸	۰/۰۰۳	۰/۰۰۵	۰/۰۹۹	۰/۰۱۰	۰/۹۲۱
نگرش کلی	۰/۰۵۷	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۱۰/۰۹۲	۰/۰۶۸	۰/۰۵۷	۱/۲۵۶	۱/۵۷۷	۰/۲۱۰

جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که رابطه بین شغل پاسخگویان و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده در سطح ۹۹ درصد معنادار است، اما با نگرش به صورت کلی معنادار نیست. پژوهش الاوپو و اکدار^۱ (۲۰۰۶) مؤید این ارتباط است و بیانگر تاثیر مستقیم و معنادار مذهب با نگرش است.

جدول شماره: ۳- نتایج آزمون T مستقل ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر شغل پاسخگویان

شغل پاسخگویان	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	درجه آزادی	مقدار T	سطح معنی داری
دبیر دبیرستان	۱۹/۰۲	۴/۴۳۸	۰/۲۴۶	۴۸۳	۴/۷۵۵	۰/۰۰۰
مدرس حوزه	۲۱/۰۲	۴/۱۶۱	۰/۳۲۹			
دبیر دبیرستان	۰/۳۱	۴/۵۰۳	۰/۲۵۰	۴۸۳	۸/۱۳۸	۰/۰۰۰
مدرس حوزه	-۳/۵۳	۵/۵۸۳	۰/۴۴۱			
دبیر دبیرستان	۲۶/۴۷	۶/۵۷۹	۰/۳۶۵	۴۸۳	۳/۷۶۸	۰/۰۰۰
مدرس حوزه	۲۸/۷۹	۵/۹۳۸	۰/۴۶۹			
دبیر دبیرستان	۴۵/۸	۱۰/۵۶۶	۰/۵۸۶	۴۸۳	۰/۴۹۰	۰/۶۲۴
مدرس حوزه	۴۶/۲۸	۹/۰۹۷	۰/۷۱۹			

شغل از جمله متغیرهایی است که به نظر می‌رسد در نگرش افراد نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده نقش داشته باشد و افراد با مشاغل مختلف دارای نگرش‌های متفاوتی در این مورد باشند. جدول شماره ۴ نشانگر رابطه بین شغل همسر پاسخگویان و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده است که رابطه با ابعاد تمایل به عمل، احساسی و همچنین نگرش کلی معنادار است که با توجه به اینکه زنان شاغل در محیط‌های کاری چونان مردان امکان کنش و تعامل با دیگران را دارند، این امر باعث شناخت بیشتر زنان از برنامه‌های تنظیم خانواده می‌شود و می‌تواند یکی از دلایل معنادار بودن این رابطه باشد.

جدول شماره ۴- نتایج آزمون T مستقل ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر شغل همسر پاسخگویان

شغل پاسخگویان	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	درجه آزادی	مقدار T	سطح معنی‌داری
شغل	۲۰/۱۱	۴/۳۹۹	۰/۲۴۱	۴۸۳	۳/۱۶۵	۰/۰۰۲
	۱۸/۷۴	۴/۴۱۶	۰/۳۵۸			
خانه دار	-۱/۰۲	۵/۰۱۱	۰/۲۷۵	۴۸۳	۰/۳۷۱	۰/۷۱۱
	-۰/۸۳	۵/۶۱۷	۰/۴۵۶			
شغل	۲۷/۶۵	۵/۹۵۵	۰/۳۲۶	۴۸۳	۲/۰۵۷	۰/۰۴۰
	۲۶/۳۵	۷/۳۹۵	۰/۶۰۰			
خانه دار	۴۴/۲۶	۱۰/۹۹۵	۰/۸۹۲	۴۸۳	۲/۵۱۵	۰/۰۱۲
	۴۶/۷۴	۹/۵۷۹	۰/۵۲۵			

جدول شماره ۵ رابطه بین مدت ازدواج پاسخگویان و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده را نشان می‌دهد. همانگونه که مشاهده می‌شود رابطه این متغیر با ابعاد تمایل به عمل، شناختی و نگرش کلی معنادار است که به دلیل تغییر ارزشها در طول زمان رابطه با بعد تمایل به عمل معکوس است.

جدول شماره: ۵- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر مدت ازدواج

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معناداری
تمایل به عمل	۰/۱۲۷	۰/۰۱۶	۰/۰۱۴	۴/۳۸۹	-۰/۰۷۲	-۰/۱۲۷	-۲/۷۴۶	۷/۵۴۲	۰/۰۰۶
شناختی	۰/۲۳۴	۰/۰۵۵	۰/۰۵۳	۵/۱۳۶	۰/۱۵۷	۰/۲۳۴	۵/۱۶۴	۲۶/۶۶۳	۰/۰۰۰
احساسی	۰/۰۵۶	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۶/۵۲۲	۰/۰۴۶	۰/۰۵۶	۱/۲۰۰	۱/۴۳۹	۰/۲۳۱
نگرش کلی	۰/۱۰۲	۰/۰۱۰	۰/۰۰۸	۱۰/۱۰۰	۰/۱۳۲	۰/۱۰۲	۲/۲۰۷	۴/۸۷۳	۰/۰۲۸

جدول شماره ۶ نشانگر رابطه بین میزان درآمد پاسخگویان و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده است. رابطه با ابعاد تمایل به عمل و احساسی معنادار و معکوس، اما با بعد شناختی معنادار و مستقیم است. نتایج مربوط به بعد شناختی با نتیجه پژوهش افشانی و همکاران (۱۳۸۷) نیز همخوانی دارد.

جدول شماره: ۶- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر میزان درآمد خانواده

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معناداری
تمایل به عمل	۰/۰۹۸	۰/۰۱۰	۰/۰۰۸	۴/۴۲۸	-۱/۳۲۹	-۰/۰۹۸	-۲/۱۶۳	۴/۶۷۸	۰/۰۳۱
شناختی	۰/۲۱۰	۰/۰۴۴	۰/۰۴۲	۵/۰۹۳	۳/۳۳۰	۰/۲۱۰	۴/۷۱۰	۲۲/۱۸۱	۰/۰۰۰
احساسی	۰/۱۲۸	۰/۰۱۶	۰/۰۱۴	۶/۴۱۵	-۲/۵۲۰	-۰/۱۲۸	-۲/۸۲۹	۸/۰۰۶	۰/۰۰۵
نگرش کلی	۰/۰۱۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۱۰/۱۰۷	۵/۱۹۳	۰/۰۱۷	۰/۳۷۰	۰/۱۳۷	۰/۷۱۱

جدول شماره ۷ نشانگر رابطه بین بعد خانوار پاسخگویان و ابعاد نگرش ایشان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده است که رابطه با هیچکدام از ابعاد نگرش و نگرش به صورت کل معنادار نیست.

جدول شماره: ۷- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر بعد خانوار

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معناداری
تمایل به عمل	۰/۰۳۰	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	۴/۴۴۰	۰/۱۱۵	۰/۰۳۰	۰/۶۵۲	۰/۴۲۵	۰/۵۱۵
شناختی	۰/۰۳۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۵/۲۴۹	۰/۱۷۰	۰/۰۳۸	۰/۸۲۰	۰/۶۷۲	۰/۴۱۳
احساسی	۰/۰۳۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۶/۵۰۱	۰/۲۰۴	۰/۰۳۷	۰/۷۹۳	۰/۶۳۰	۰/۴۲۸
نگرش کلی	۰/۰۳۰	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	۱۰/۱۵۳	۰/۲۶۰	۰/۰۳۰	۰/۶۴۷	۰/۴۱۸	۰/۵۱۸

جدول شماره ۸ رابطه بین تفاوت سنی زوجین و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده را نشان می‌دهد که رابطه با هیچ یک از ابعاد نگرش و نگرش به صورت کل معنادار نیست.

جدول شماره: ۸- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر تفاوت سنی زوجین

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معناداری
تمایل به عمل	۰/۰۰۸	۰/۰۰۰	-۰/۰۰۲	۴/۴۱۸	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۸	-۰/۱۶۵	۰/۰۲۷	۰/۸۶۹
شناختی	۰/۰۳۰	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	۵/۲۶۴	۰/۰۴۶	۰/۰۳۰	۰/۶۷۵	۰/۴۳۲	۰/۵۱۱
احساسی	۰/۰۵۴	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۶/۵۱۸	۰/۱۰۰	۰/۰۵۴	۱/۱۵۸	۱/۳۴۱	۰/۲۴۷
نگرش کلی	۰/۰۴۷	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۱۰/۱۶۰	۰/۱۳۶	۰/۰۴۷	۱/۰۱۲	۱/۰۲۳	۰/۳۱۲

جدول شماره ۹ نشانگر رابطه بین میزان دسترسی به وسایل و ابعاد نگرش ایشان نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده است که رابطه با ابعاد شناختی، احساسی و نگرش به صورت کل معنادار و مستقیم، ولی با بعد تمایل به عمل معنادار نیست که پژوهش پاریسی نیا و همکاران (۱۳۸۸) مؤید این ارتباط است و می‌توان گفت با افزایش آموزش و دسترسی بیشتر به

روش نگرش نسبت به برنامه‌های تنظیم خانواده نیز تحت تاثیر قرار می‌گیرد.

جدول شماره: ۹- نتایج آزمون رگرسیون ابعاد نگرش نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده با متغیر میزان دسترسی به روش

نام متغیر	R	R ²	R2.Ad	اشتباه استاندارد	ضریب B	Beta	مقدار T	مقدار F	سطح معناداری
تمایل به عمل	۰/۰۳۲	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	۴/۴۶۷	۰/۱۲۹	۰/۰۳۲	۰/۶۹۷	۴۸۴	۰/۴۸۶
شناختی	۰/۱۳۹	۰/۰۱۹	۰/۰۱۷	۵/۱۵۸	۰/۶۶۶	۰/۱۳۹	۳/۰۹۱	۹/۵۵۲	۰/۰۰۲
احساسی	۰/۱۱۰	۰/۰۱۲	۰/۰۱۰	۶/۴۲۹	۰/۶۵۱	۰/۱۱۰	۲/۴۲۳	۵/۸۷۲	۰/۰۱۶
نگرش کلی	۰/۱۵۶	۰/۰۲۴	۰/۰۲۲	۹/۹۸۵	۱/۴۴۶	۰/۱۵۶	۳/۴۶۷	۱۲/۰۲۳	۰/۰۰۱

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ۶۷ درصد پاسخگویان دبیر و ۳۳ درصد مدرسان حوزه تشکیل می‌دادند. میزان درآمد حدود ۳۸/۸ درصد از پاسخگویان بین ۴۰۱ تا ۶۰۰ هزار تومان است و حداقل و حداکثر درآمدها نیز به ترتیب ۱۲۰ هزار تومان در ماه و ۲/۵ میلیون تومان بوده و میانگین سطح درآمد نیز ۵۶۰ هزار تومان بوده است، همچنین ۷۱/۳۴ درصد از پاسخگویان نگرش متوسطی نسبت به این برنامه‌ها دارند. در مبحث آمار استنباطی هر یک از ابعاد نگرش (بعد تمایل به عمل، شناختی و احساسی) به صورت جداگانه با کمک آزمون‌های آماری نظیر رگرسیون^۱، آزمون تحلیل یک طرفه واریانس^۲ و آزمون تی مستقل^۳ به بررسی و تجزیه و تحلیل فرضیات مطروحه پرداخته شد و از ۸ فرضیه موجود، مربوط به بعد تمایل به عمل و همچنین بعد شناختی ۵ فرضیه تأیید و ۳ فرضیه رد شده، اما در بعد احساسی ۴ فرضیه تأیید و ۴ فرضیه رد شده است.

براساس نتایج آزمون‌های آماری بین سن افراد و بعد تمایل به عمل و شناختی نگرش ایشان

1 regression

2 one ° way analyses.f variance

3 T test

نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه معنادار است، بدین معنی که سن افراد بر نگرش آنها تاثیر می‌گذارد. با توجه به دو گروه مورد مطالعه در این تحقیق که با توجه به اجتماع جامعه‌ای شده پارسونز، تاثیراتی که پاسخگویان از محیط کاری دریافت می‌کنند باعث شده است که سن افراد در شناخت و عمل تاثیر داشته باشد اما تاثیری در بعد احساسی نگرش ایشان نداشته باشد.

یافته‌های تحقیق بیانگر ارتباط معنادار، بین شغل پاسخگو و نگرش ایشان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده بوده است. این مسأله را می‌توان از چند دیدگاه تفسیر و تبیین نمود. نخست اینکه نگرش حاکم بر حوزه‌ها با نگرش حاکم بر دانشگاه‌ها و مؤسسات عالی تفاوت دارد و با توجه به اینکه دو گروه مورد مطالعه از دو نهاد علمی متفاوت هستند، بنابراین نگرش آنها با هم متفاوت است. دوم اینکه با توجه به نهاد دینی و سیاستی که بر حوزه‌ها حاکم است گروهی از مدرسان حوزه‌ها برنامه‌های تنظیم خانواده در تضاد با دین می‌دانند در صورتی که این نگرش بین دبیران وجود ندارد و سوم اینکه شناخت دبیران بر اثر کنشی که با نهادهای آموزشی دارند از این برنامه‌ها بیشتر از مدرسان است هر چند که شناخت دبیران هم به اندازه کافی نیست.

بر اساس نتایج بدست آمده تفاوت معناداری میان زنان شاغل و زنان خانه دار وجود دارد. زنان شاغل به لحاظ نگرشی و رفتاری نیز با زنان خانه دار تفاوت‌های بسیاری داشته و میزان سواد و درآمد آنها باعث نگرش و رفتار متفاوتی در آنها می‌شود همچنین در محیط‌های کاری چونان مردان امکان و فرصت کنش متقابل با دیگران را داشته و از دیگران تأثیر می‌پذیرند، ضمن این که امکان دسترسی آنها به وسایل ارتباط جمعی نظیر (اینترنت، کتاب، مجله...) نیز بیشتر بوده و اطلاعات زیادی را در زمینه خانواده و مسایل مرتبط با آن از این رسانه‌ها کسب می‌کنند و در نتیجه توان بالایی برای تحت تأثیر قرار دادن همسران خود و کنش متقابل با آنان را دارا هستند.

علاوه بر این ارتباط معناداری میان مدت ازدواج و نگرش نسبت به مشارکت وجود دارد. همان گونه که یافته‌های این مطالعه نشان داد مدت ازدواج زوجین رابطه مستقیم و مثبتی با بعد شناختی نگرش افراد نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده داشت و اعم از این که

زوجین چه مدت است که زندگی زناشویی خود را آغاز نموده‌اند، در شناخت مردان اثر قابل توجهی داشته است که با توجه به رابطه مستقیم می‌توان گفت که هرچه مدت ازدواج بیشتر باشد بعد شناختی نگرش افراد جهت مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده بیشتر می‌شود، اما در خصوص تمایل به عمل رابطه معنادار منفی است بدین معنی که مدت ازدواج تأثیری منفی بر تمایل افراد به عمل کردن به این برنامه‌ها دارا است که می‌توان گفت تغییر در ارزش‌ها و هنجارها در طول زمان باعث شده که چنین نتیجه‌ای حاصل شود. اما مدت ازدواج تأثیری بر احساسات افراد ندارد.

بین در آمد افراد و نگرش نسبت به مشارکت رابطه معناداری وجود دارد و میزان در آمد افراد روی نگرش ایشان نسبت به مشارکت تأثیر می‌گذارد. با توجه به اینکه متوسط در آمد مدرسان حوزه حدود ۲۵۰۰۰۰ تومان و برای دبیران ۷۵۰۰۰۰ تومان است در این مطالعه رابطه در آمد با بعد احساسی و تمایل به عمل رابطه‌ای منفی و با بعد شناخت رابطه مثبت و معنی دار است.

نتایج همچنین حاکی از آن است که بین متغیر بعد خانوار و نگرش مردان نسبت به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده رابطه معنادار نیست که با توجه به عقلانی بودن کنش می‌توان گفت که افراد همواره منطبق با خواست نظام اجتماعی عمل می‌کنند و این باعث شده است که بعد خانوار تأثیری بر نگرش افراد نداشته باشد. بین متغیر تفاوت سنی و نگرش نسبت به مشارکت رابطه معنادار نیست، با توجه به حاکمیت مرد سالاری بر جامعه ما مردان با زنان همکاری نمی‌کنند که این باعث شده هر چند هم تفاوت سنی بین افراد کم باشد باز هم با یکدیگر مشورت نکنند البته تفاوت سنی با همسر بین مدرسان حوزه بیشتر از دبیران بود.

بین میزان دسترسی و بعد شناخت و احساسی نگرش رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد که این بر می‌گردد به آموزش صحیح و آگاهی مناسب از وسایل و روش‌های جلوگیری که باعث شده است وجود بیشتر وسایل تأثیر مثبتی بر نگرش افراد داشته باشند. اما در خصوص عمل کردن رابطه معنی دار نیست، یکی از دلایل اصلی این ارتباط ضد ارزش قلمداد کردن این وسایل و روشها توسط بعضی از پاسخگویان می‌باشد. به تمسخر گرفتن سئوالات و امتناء ورزیدن از جواب دادن شاهد این ادعاست.

به عنوان نتیجه کلی می‌توان گفت که مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده از سوی مردان

و نگرش ایشان، علی رغم تحقیقاتی که در این خصوص صورت گرفته، هنوز چندان تغییری نکرده، پاسخگویان تمایل چندانی به مشارکت در برنامه‌های تنظیم خانواده ندارند و همچنین با توجه به معنادار بودن با احتمال بالای ۹۹ درصد شغل با نگرش می‌توان نتیجه گرفت که دبیران نگرش به مشارکت زیادتری نسبت به مدرسان در این برنامه‌ها دارند و نگرش مدرسان نسبت به این برنامه‌ها در سطحی پایین قرار دارد.

منابع

- ۱- احسانی، زهرا (۱۳۸۲). "حوزه و دانشگاه و پرسشهای فراروی فکر دینی". مجموعه مقالات و مصاحبه‌های برگزیده، قم. پژوهشکده حوزه و دانشگاه ص ص: ۲۶۸-۲۶۰
- ۲- افشانی، علی رضا؛ عسکری ندوشن، عباس؛ زارع شاه‌آبادی، اکبر و فاضل نجف آبادی، سمیه (۱۳۸۷). "نقش مردان در تنظیم خانواده و کنترل باروری در شهر یزد". فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال هفتم. شماره ۲۷. ص ص: ۵۱-۲۹
- ۳- امیری، محمد و کسائیان، امیر (۱۳۸۸). "بررسی آگاهی و نگرش رایبه دهندگان خدمات تنظیم خانواده در زمینه روشهای پیشگیری از بارداری". فصلنامه دانش و تندرستی. دوره ۴. شماره ۱. ص ص: ۲۹-۲۴
- ۴- امینی، میترا و فلاحی، محمد علی (۱۳۸۴). "ضریب تبدیل سال-زوج تحت پوشش برای دو روش پیشگیری از بارداری کاندوم و وازکتومی در جهرم (۱۳۸۲)". مجله پزشکی هرمزگان. دوره نهم. شماره اول ص ص: ۴۰-۳۵
- ۵- پارسانیا، حمید (۱۳۸۲). عدالت علمی حوزه و دانشگاه. مجموعه مقالات و مصاحبه‌های برگزیده. قم. پژوهشکده ی حوزه و دانشگاه ص ص: ۱۹۸-۱۸۳
- ۶- پارسانیا، میترا؛ اشکواری، پریدخت و بابایی، غلامرضا (۱۳۸۸). "بررسی مقایسه‌ای تاثیر آموزش درس تنظیم خانواده در آگاهی و نگرش دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج نسبت به تنظیم خانواده". مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد. دوره ۱۹. شماره ۱. ص ص: ۷۲-۶۹

- ۷- تودارو، مایکل (۱۳۷۰). «توسعه اقتصادی در جهان سوم» ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه، چاپ پنجم
- ۸- توسلی، غلام عباس (۱۳۸۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت
- ۹- توسلی، غلام عباس (۱۳۸۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت
- ۱۰- جعفری، مسعود. رفعتی محمد فرهاد و نجومی مرضیه (۱۳۸۱). "بررسی تاثیر آموزش برای آگاهی مردان در مورد تنظیم خانواده در برد آباد سال ۷۹". مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، سال نهم، شماره ۳۰ صص: ۴۶۲-۴۵۵
- ۱۱- حسینی، حاتم (۱۳۷۹). جمعیت، جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده. همدان: انتشارات فن-آوران
- ۱۲- رفیع پور، فرامرز (۱۳۶۰) کندوکاوها و پنداشته‌ها مقدمه ای بر روشهای شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی. تهران: انتشارات انتشار
- ۱۳- شادپور، کامل (۱۳۸۰). «مشارکت مردان در بهداشت باروری». تهران: جزوه انجمن تنظیم خانواده جمهوری اسلامی ایران، چاپ دوم.
- ۱۴- میر باقری، محمد مهدی (۱۳۸۳). چالشی بر اسلامیت علوم حوزوی. حوزه و دانشگاه. مجموعه مقالات و مصاحبه‌های برگزیده. قم. پژوهشکده حوزه و دانشگاه. صص ۲۴۹-۲۲۷
- ۱۵- نان‌بخش، حسن؛ پورعلی، رضا و نان‌بخش، فریبا (۱۳۸۶). "بررسی مشخصه‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی و میزان آگاهی و نگرش مردان داوطلب انجام وازکتومی در زمینه تنظیم خانواده در شهرستان ارومیه". مجله پزشکی ارومیه. سال هجدهم. شماره ۴. صص: ۶۸۱-۶۷۵
- ۱۶- نجفی، فرشته؛ غفرانی پور، فضل‌اله؛ رخسانی، فاطمه و کاظم نژاد، انوشیروان (۱۳۸۱). "بررسی تاثیر برنامه مشاوره گروهی با زنان بر میزان آگاهی، نگرش و عملکرد مردان در زمینه تنظیم خانواده در مراکز بهداشتی، درمانی منتخب شهر زاهدان، سال ۸۱". فصلنامه باروری و ناباروری. صص: ۴۷-۵۴

۱۷- ولایی ناصر. از گلی گیتی. رحمانیان مهنروش. ناهیدی فاطمه واحمدی محبوبه (۱۳۸۱).
"بررسی میزان مشارکت مردان در برنامه تنظیم خانواده، شیراز (۱۳۷۹)". مجله دانشگاه

علوم پزشکی و خدمات بهداشت درمانی زنجان. شماره ۴۰. ص ۴۵-۴۱

- 18- Almuallm.Y.K.A(2007). "Knowledge, Attitude and Practice of Husbands Towards Modern Famili Planing in Mukalla, Yemen". Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science (Family Health). Universiti Sains Malaysia
- 19- Cleland.I and Wilson.c(1987).Demand theories of fertility transation. Population studies.Vol.4. No3.PP:83-85
- 20- Cre Swell ,John W.(2003)."Research Design Qualitative ,Quantitative and Mix Methods Approach".Sage Publication ,Inc.
- 21- Laurif.Derose. F.Nii- Amoododoo.Alexc. Ezeh.and Tomo. Owuor(2004) "does discussionof family planning Improvr knowledge of partners attitude toward contraceptives2004".30.(2):87-93
- 22- Notestein.F(1973).Economic problems of Population change. London: Oxford University Press.
- 23- Olowepo.R.A and Okedare E.A(2006) "Mens attitudes towards family planning inatraditional urban center: An Example from Ilorin.Nigeria". J.SOC.13(2):83-90
- Varma.G.r.and Rohini.A. (2008). "Attitude of spouse toward family -۲۴ planning: Study among married man and women of a ruralcommunity
- 25- Vinod Mishra(2004). "Muslim/Non-muslim Differentials Fertility and Family planning in India". Population and Health Series. No:112
- 26- Weeks.J.R(1999). Population :ANintroduction to Conceptant Issues. Belmont. California Wards Worth Populishing